

Spoken bestaan niet, ook niet dat van het cultuurmarxisme

De theorie van het cultuurmarxisme is obscuur en niet wetenschappelijk, schrijft *Stijn Klarenbeek* in reactie op Maarten Boudry. „Waarom zeg je niet gewoon dat je tegen links bent?”

Het debat over cultuurmarxisme wordt volgens Maarten Boudry ‘verziekt’ door er constant Adolf Hitler en Anders Breivik bij te halen (*Het spook van de cultuurmarxisten bestaat*, 12/1). Boudry definieert cultuurmarxisme als een marxistische manier van denken, waarin de samenleving opgedeeld wordt in onderdrukkers en onderdrukten, en dan niet in economische, maar in bredere, culturele zin. Critici die niets in het begrip zien, maken zich er te gemakkelijk van af door „enkel de meest aangebrande of idiote critici van het cultuurmarxisme te fileren.” Want laten we wel wezen, zo gaat hij verder, „als we alle concepten gaan afschaffen waarmee fanatici aan de haal zijn gegaan, zijn we nog lang niet thuis.” Het concept ‘neoliberalisme’ wordt bijvoorbeeld gebruikt door de terreurgroep FARC. Is dat dan een reden om het uit ons vocabulaire te schrappen?

Je maakt het jezelf moeilijk, door zo’n obscure theorie af te stoffen

Natuurlijk niet. Neoliberalisme en cultuurmarxisme zijn twee volstrekt onvergelijkbare concepten. In de eerste plaats omdat er wel zelfverklaarde neoliberalen zijn, maar geen zelfverklaarde cultuurmarxisten. Het neoliberalisme is een specifiek project, opgezet door een specifieke groep mensen die boeken volschreven over een specifieke economie en staatsvorm, en ze noemden dat ‘neoliberalisme’. Aan de andere kant is er nog nooit iemand in de geschiedenis geweest die zichzelf ‘cultuurmarxist’ noemde en die zelf uitlegt wat hij daarmee bedoelt. Het zijn altijd de tegenstanders van deze zogenaamde stroming die het anderen toeschrijven – en juist daarin ligt het complot-theoretische element verscholen.

In de tweede plaats is de vergelijking tussen neoliberalisme en cultuurmarxisme onzin omdat cultuurmarxisme niet zozeer *misbruikt* wordt door extremisten (zoals met het neoliberalisme het geval is), maar *ontworpen* is door extremisten: het waren de nazi’s die voor het eerst spraken over ‘joodsbolsjewisme’, een voorloper van de term cultuurmarxisme, en het waren niet verwonderlijk allerlei antisemieten die daar later mee aan de haal zijn gegaan. Dit is volstrekt anders in het geval van het neoliberalisme: die term is ontworpen door serieuze theoretici, en is later misbruikt door extremisten.

Wat anti-cultuurmarxisten als Boudry doen is reddend wat er te reden valt: we nemen een extremistische complottheorie, proberen het extremistische element eruit te halen, zetten hem vervolgens in om bepaalde ‘trends’ mee te beschrijven, en bekritisieren iedereen die simpelweg wijst op de historische wortels van het begrip. Maar de vraag is: waarom zou je überhaupt het concept cultuurmarxisme willen gebruiken?

Stijn Klarenbeek is politicoloog en auteur van *Wat is cultuurmarxisme?*, dat volgende maand verschijnt.

ken? Waarom zeg je niet gewoon dat je tegen links bent? Of tegen identiteitspolitiek? Of tegen activisme? Waarom maak je het jezelf zo moeilijk door zo’n obscure theorie op te duiken en het met alle macht proberen af te stoffen?

De rechtse bestrijders van het vermeende cultuurmarxisme verbeelden zich een ondeelbare, monolithische linkse politieke stroming die is doorgedrongen tot alle culturele en politieke instituties, van de universiteiten tot de musea, van de parlementen tot de media, en dat ze vanuit die instellingen een marxistische en politiek correcte cultuur aan de samenleving opleggen. Rechtse den-

Luister ook eens naar de Indonesische stemmen

Om onze gedeelde koloniale geschiedenis onder ogen te zien, moeten historici naar twee kanten de ramen openzetten, betogen *Anne-Lot Hoek* en *Martijn Eijckhoff*.

Het is vijftig jaar geleden dat Joop Hueting op nationale televisie een steen door de ruit gooide. Hueting, zelf als dienstplichtig soldaat uitgezonden naar Nederlands-Indië, beschreef in de geruchtmakende *Achter het Nieuws*-uitzending van 17 januari 1969 een reeks oorlogsmisdaden door Nederlandse militairen tijdens de politionele acties (1945-1949). De boodschap van Hueting, in november op 91-jarige leeftijd overleden, is pas recent echt beklífd. Maar waar blijven de Indonesische stemmen in het debat?

Pas vijftig jaar na Hueting’s tv-optreden is een breed onderzoek gestart naar het Nederlandse militaire optreden in Indonesië. Meer inzicht in het eigen daderschap is van groot belang voor een beter begrip van de koloniale erfenis.

Inzicht in eigen daderschap is van belang, maar het debat over onze koloniale erfenis gaat nog te veel over onszelf

Maar het debat gaat nog vooral over onszelf. Men voert – belangrijke – discussies over het vermeende goed en het kwaad van kolonialisme, maar kijkt nauwelijks over de schutting. Vanuit Indonesië klinken stemmen die vooral vragen naar een breder begrip van de koloniale erfenis, over de lands- en de tijdsgrenzen heen. Die Indonesische stemmen en debatten klinken in Nederlandse publieke discussies, literatuur, films, media en in de geschiedschrijving nog maar weinig door. Maar ze zijn cruciaal om de gezamenlijke geschiedenis onder ogen te kunnen zien.

Jeffrey Pondaag was zestien jaar toen hij in de zomer van 1969 vanuit Indonesië in Nederland aankwam. Zijn familie in Nederland, ooms en tantes van gemengde afkomst die eerder uit Indië waren vertrokken, hadden naar Hueting gekeken op tv, en waren boos. Pondaag kon niet begrijpen dat zijn familie „die Indonesiërs” als „terroristen” beschouwden. „Wij waren toch vrij op 17 augustus 1945?”

derlandse bezetting van Indonesië tussen 1945 en 1949, tonen het onvermogen om Indonesische stemmen hier een volwaardige plaats te geven. Eerst waren ze ‘nog niet rijp’ om hun eigen land te besturen, later werden ze als criminele geweldplegers weggezet.

Al in 1918 verspreide de Javaanse nationalist R.M. Soerjo Poetro een verkiezingsmanifest onder in Nederland verblijvende Indonesiërs. Poetro riep zijn landgenoten op om voor de partij te stemmen „die de losmaking van Indonesië van Nederland voorstaat”. Hij schreef: „De worden de Indonesische Staat behoeft het aller-noodzakelijkst: het zelfbeschikkingsrecht.” Indonesiërs in het Nederlandse debat pleitten in de jaren daarop herhaaldelijk voor Indonesische onafhankelijkheid. Veel effect had het niet: een beetje meepraten mocht, maar Nederland bepaalde de agenda.

De boodschap van onafhankelijkheid die Sukarno en Hatta op 17 augustus 1945 hadden uitgesproken vond in Nederland weinig weerklank, en dat bleef zo. Het mondde uit in een bloedige oorlog, die in Nederland als de ‘politionele acties’ de geschiedboeken inging. Nederland accepteerde de Indonesische vrijheid pas in 1949. „Als Nederland aan die datum vasthoudt, waren de doden onder de Indonesische bevolking van 1945 tot ‘49 formeel dus nog Nederlandse onderdanen”, zegt Pondaag. „Waarom worden zij dan niet herdacht op 4 mei op de Dam?”

Het is een valide vraag: de gesneuvelde Nederlandse militairen in Indonesië worden wel herdacht. Daaruit spreekt een eenzijdige nationale identificatie met de geschiedenis.

Door Hueting kwam de focus in het debat in de late jaren zestig op de door hem benoemde oorlogsmisdaden te liggen en dat bleef decennia zo. Dat was ook opportuun, aangezien de Nederlandse regering die zaak wegmoffelde in de zogenaamde Excessennota, in juni ‘69 tot stand gekomen onder leiding van historicus Cees Fasseur (1938-2016). Daardoor was er maar weinig interesse voor wat er bij de Indonesiërs zelf leefde. Bovendien verdrukt de zware focus op slachtofferschap het vrijheidsideaal van de revolutie, waar Nederlandse historici vrijwel geen aandacht aan gaven.

Historici **Martijn Eijckhoff** en **Anne-Lot Hoek** doen onderzoek bij instituten NIOD en KITLV.

De Indonesische journalist Aboeprijadi Santoso (1947), die in 1967 naar Nederland kwam, zag de oorlogsmisdadencussie hoofdzakelijk als „een kwestie van schaamte en verloren eer door het Nederlandse leger.” En in Indonesië speelden destijds andere kwesties: de massamoord op vermeende communisten (1965) en later het geweld in Oost-Timor. Niet zozeer de details als wel de continuïteit – „het effect van de normaliteit” – van het geweld was voor hem belangrijk. Eerst Atjeh, toen de revolutie, de Nederlandse oorlogsmisdaden, en vervolgens Suharto.

Maar ook “65” – met 500.000 vermoorde Indonesiërs – werd in Nederland nage-noeg genegeerd. Economische belangen en een goede relatie met de nieuwe president Suharto prevaleerden. Voor vragen over continuïteiten en discontinuïteiten in de gezamenlijke geschiedenis was geen ruimte. Toen Hueting vier jaar later stelling nam, klonken er in het debat dan ook niet alleen vanuit Nederlandse militaire kring bezwaren over een onderzoek naar oorlogsmisdaden, maar ook vanuit Indonesië. Zo liet de Indonesische ambassadeur in Nederland, generaal Taswin Almantik Nataadiningrat in *De Telegraaf* van 30 januari 1969 weten dat Nederland „geen systematische terreur” had gepleegd en dat „graven in ‘t verleden” niet goed was voor de relatie.

De geschiedenis van Indonesië en Nederland is in beide landen dus langs strakke nationale lijnen opgetekend. Het Nederlandse debat gaat over „kolonialisme in crisis”, zegt Ariel Heryanto, hoogleraar Indonesische Studies aan Monash University in Melbourne, in Indonesië ligt de nadruk op het „antikolonialisme”, de nationale eenheid van de revolutie, „maar weinigen weten dat een land als Australië ook de revolutie steunde.”

Rekenschap afleggen van misdaden is belangrijk, en de woorden van Hueting worden eindelijk serieus genomen. Maar alleen door over de landsgrenzen heen te kijken, te luisteren naar Indonesische stemmen en ook oog te hebben voor de langetermijneffecten van kolonialisme, kunnen de Indonesische en Nederlandse ervaringen – in boeken, films, debat, media en geschiedschrijving – beter samen komen. Het is een taak die wetenschappers en opiniemakers ter harte zouden moeten nemen.

De Indonesische journalist Aboeprijadi Santoso (1947), die in 1967 naar Nederland kwam, zag de oorlogsmisdadencussie hoofdzakelijk als „een kwestie van schaamte en verloren eer door het Nederlandse leger.” En in Indonesië speelden destijds andere kwesties: de massamoord op vermeende communisten (1965) en later het geweld in Oost-Timor. Niet zozeer de details als wel de continuïteit – „het effect van de normaliteit” – van het geweld was voor hem belangrijk. Eerst Atjeh, toen de revolutie, de Nederlandse oorlogsmisdaden, en vervolgens Suharto.

Mensenrechten kennen geen grenzen, maar burgerrechten krijgen juist vorm binnen grenzen

De deal was dat de amnestie gepaard zou gaan met betere grensbewaking en vooral ook sancties tegen werkgevers die illegalen in dienst namen. De amnestie werd doorgevoerd, maar de verscherping van het beleid werd afgezwakt. In de jaren daarna nam het aantal illegalen snel toe, zodat er onder Clinton in 1996 nieuwe wetgeving werd afgekondigd om deze groei te beteugelen.

De Amerikaanse immigratiehistoricus David Reimers heeft in *Unwelcome Strangers* onderzocht waarom afspraken over meer controle zo halfslachtig worden uitgevoerd. Hij concludeert dat het immigratiebeleid telkens werd verruimd door het samengaan van belangengroepen uit het bedrijfsleven, lobby’s van etnische gemeenschappen, druk uit religieuze hoek en activisme van juristen. Pogingen tot meer controle of beperking worden bemoeilijkt door deze tegenstrijdige coalitie.

We zien hoe een zachtmoedig humanisme hand in hand kan gaan met onbekommerd marktliberalisme. Die houdingen werden tijdens de debatten over de immigratiewetgeving belichaamd door de meest progressieve senator, Ted Kennedy, en de meest conservatieve senator, Orin Hatch.

Paul Scheffer is hoogleraar Europese studies.

Paul Scheffer

Het verdeelde verbond rond migratie kraakt

Terwijl de machtsverhoudingen in de wereld aan het kantelen zijn, verscheuren de Verenigde Staten zichzelf. De sluiting van de overheid duurt nu al meer dan drie weken. Elke dag is er een te veel: welke regering en welk parlement laat het zo ver komen in een normale democratie? Op het moment dat China zijn macht ontplooit, verkeert Amerika in een impasse.

De strijd over de ‘Muur’ aan de zuidelijke grens is verworden tot een spiegelgevecht waarbij iedereen het algemeene belang uit het oog verliest. Het lijkt wel of Trump een zwart gat is waarin alle energie van tegenstanders én aanhangers verdwijnt. De schuldvraag is zinloos geworden: Republikeinen en Democraten hebben beide een aandeel in deze pijnlijke neergang.

Waarom worstelt het land zo met de illegale immigratie? Daarvoor moeten we op zijn minst teruggaan naar de tijd van Ronald Reagan. In 1986 werd met de Immigration Reform and Control Act een compromis gesloten over een amnestieregeling voor illegale migranten. Het ging om ongeveer drie miljoen mensen, vooral met een Mexicaanse achtergrond.

Deze uitersten vonden elkaar in een verzet tegen werkgeverssancties. Kennedy werd bewogen door humanitaire overwegingen: de overheid zou de illegale migranten niet moeten opjagen door druk te leggen op werkgevers. Dat zou tot discriminatie leiden. Hatch was tegen sancties voor werkgevers omdat hij de belangen wilde beschermen van de landbouwsector in het Zuiden, die leeft van illegale arbeid. Zo kunnen opvattingen over mensenrechten samengaan met een praktijk van uitbuiting.

En soortgelijk verbond – maar dan onuitgesproken – heeft de weg geplaveid voor het pact van Marrakesh van afgelopen december. Dit pact wil legale migratie vergemakkelijken en de verschillen tussen legale en illegale migratie verkleinen. Opnieuw zien we hoe werkgeversbelangen en mensenrechtenactivisme elkaar vinden: de weg van DAVOS naar Marrakesh kent geen bochten.

De pleitbezorgers van het pact kunnen dit ervaringsgegeven uit de migratiegeschiedenis niet wegwis-sen. De vermenging van kortetermijnbelang en slecht doordachte moraal is vooral gebaseerd op een miskenning van de waarde van het sociaal contract in de eigen samenleving. Daarom kent een klassiek immigratieland als de Verenigde Staten minder bescherming bij ziekte of werkloosheid.

Weinigen zullen tegen het waarborgen van mensenrechten zijn, ook voor mensen zonder verblijfsstatus. Maar mensenrechten en burgerrechten vallen niet samen: terwijl de mensenrechten geen grenzen kennen, krijgen burgerrechten juist vorm binnen grenzen. Het is geen toeval dat de verzorgingsstaat onder druk staat in een tijd van globalisering. De economische en de humanitaire ontgrenzing versterken elkaar.

Tegenover de aansdrang tot verdere verruiming van migratie staat de publieke opinie in de landen van aankomst. Een recente peiling van het Pew Research Center laat zien dat in 27 landen die veel migratie kennen – waaronder ook Argentinië, Zuid-Afrika en India – 45 procent van de ondervraagden minder immigratie wil, terwijl 36 procent de immigratie op het huidige niveau wil houden en slechts 14 procent meer migratie wil.

Ziedaar de echte vragen die achter het spiegelgevecht over de muur opduiken. Gevraagd is een herijking van het migratiebeleid in Amerika en Europa. Emmanuel Macron heeft afgelopen zondag in zijn *Lettre aux Français* de vraag voorgelegd of regering en parlement niet duidelijke doelstellingen voor migratie moeten vastleggen, zoals Canada nu doet. En inderdaad, de impasse zou kunnen worden doorbroken door jaarlijks de omvang en aard van de migratie te bepalen.